

2/43/09

Oikeusministeriö

20.3.2009

Janina Groop-Bondestam

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan lausunto ihmisoikeuspoliittisen selonteon kansallisesta osuudesta***Perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen Suomessa***

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE) kiittää oikeusministeriötä lausuntopyynnöstä. Neuvottelukunta kiinnittää lausunnossaan huomiota ihmisoikeuspoliittiseen selontekoon liittyviin sukupuolten välisen tasa-arvon kysymyksiin.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Suomen ihmisoikeuspolitiikkaa kehitetään entistä tehokkaammin Suomea sitovien ihmisoikeussopimuksia ja -velvoitteita toteuttavaksi. Myös kansalaisten tietoisuutta Suomea sitovista ihmisoikeussopimuksista, kuten esimerkiksi YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskevasta yleissopimuksesta, ja sen Suomea koskevasta seurannasta on syytä lisätä. Kuten selonteossa todetaan, kansallinen toiminta luo pohjan kansainvälisen ihmisoikeuspolitiikan uskottavuudelle.

Moniperusteinen syrjintä

Sukupuolten tasa-arvo läpileikkaa koko suomalaisen yhteiskunnan, ja siten sukupuoli koskettaa välittömästi kaikkia ihmisryhmiä, niin valtaväestöä kuin vähemmistöryhmiäkin. Sukupuoleen perustuva syrjintä on yleensä välillistä ja piiloista, eikä sitä useinkaan osata tunnistaa. Lisäksi sillä on selkeitä yhtymäkohtia yhteiskunnan rakenteisiin, sukupuolittuneeseen vallanjakoon ja päätöksentekoon.

Jotta moniperusteiseen syrjintään voitaisiin nykyistä tehokkaammin puuttua TANE katsoo, että yhdenvertaisuuslain tulisi antaa riittävä ja tosiasiallisesti tehokas suojan tason kaikille yhdenvertaisuuslaissa määritellyille vähemmistöryhmille. Moniperusteinen syrjintä on kuitenkin vielä varsin huonosti tunnettu haaste, johon puuttumisesta on vain vähän kokemusta. Käytännössä verrokin löytäminen moniperusteisen syrjinnän tapauksissa saattaa jopa osoittautua mahdottomaksi. Tällöin moniperusteisen syrjinnän selvittämisessä ainoa mahdollinen etenemistapa lienee tapauksen tarkastelu perinteisesti yhden syrjintäperusteen kautta.

Köyhyys

Köyhyyden naisistuminen ei ole vain kansainvälinen ilmiö. Suomessa yksinhuoltajien, jotka pääsääntöisesti ovat naisia, toimeentulotukiköyhyys on moninkertainen kahden elättäjän perheeseen verrattuna. Vielä 1990-luvun puolivälissä yksinhuoltajaperheissä asuvista oli pienituloisia vajaa 10 prosenttia, kun vuonna 2006 neljäsosa yksinhuoltajista oli pienituloisia. Yksinhuoltajien taloudellista tilannetta usein vaikeuttaa korostunut työn ja perhe-elämän yhteensovittamisen vaikeus.

Eläkeikäiset naiset ovat usein taloudellisesti huomattavasti huonommassa tilanteessa kuin vastaavanikäiset miehet. Lisäksi monet vammaiset naiset joutuvat asemaan, jossa he jäävät pysyvästi köyhyysrajan alapuolelle. Maahanmuuttajanaiset ovat maahanmuuttajamiehiä useammin syrjäytyneitä. Yleisesti maahanmuuttajien tulot ovat kaksi kolmasosaa pienemmät valtaväestöön verrattuna, mutta maahanmuuttajanaisten euron on arvioitu olevan vain 15-20 senttiä.

Maahanmuuttajanaisten ansaintamahdollisuudet ovat usein rajalliset. Esimerkiksi thainaisten päätyminen prostituutioon voi johtua myös kotouttamisen epäonnistumisesta ja todellisten ansaintavaihtoehtojen puuttumisesta.

Uskonto

Uskonnonvapaus voi sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta olla monessa suhteessa haasteellinen ihmisoikeus. Esimerkiksi viime aikoina keskustelua herättänyt lestadiolaisten ehkäisykielto voi asettaa lestadiolaisen yhteisön naiset tilanteeseen, jossa johtajien auktoriteetti ja yhteisön paine eivät jätä naiselle tosiasiallista mahdollisuutta päättää omasta kehostaan ja seksuaalisesta itsemääräämisoikeudestaan. Koska ihmisoikeuksia voi olla vain yksilöillä, eikä uskonnoilla tai aatesuuntauksilla, ei uskonnollisen yhteisön tulisi uskonnonvapauden nimissä voida tosiasiallisesti rajoittaa jäsentensä ihmisoikeuksia.

Ympärileikkaus

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että poikien ei-lääketieteelliset ympärileikkaukset loukkaavat poikalasten oikeutta koskemattomuuteen. Tällaiset uskonnollisista, kulttuurisista tai muista rituaalisista syistä tehtävät poikien ympärileikkaukset vaarantavat lapsen perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisen. Kansainvälinen lapsen oikeuksien sopimus asettaa valtiolle nimenomaisen velvollisuuden ryhtyä toimenpiteisiin lapsen terveydelle vahingollisten perinteisten tapojen poistamiseksi. Jos sitä vastoin poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen salliva laki hyväksyttäisiin, antaisi se lapsen vanhemmille entistä pidemmälle menevän oikeuden puuttua lapsen koskemattomuuteen päättäessään pojan ympärileikkauksesta. Poikien ei-lääketieteellisen ympärileikkauksen salliminen lisäisi todennäköisesti toimenpiteen hyväksyttävyyttä ja tällaiset ympärileikkaukset saattaisivat yleistyä nykyisestä.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa lisäksi, että tyttöjen ympärileikkaukset ovat kaikissa muodoissaan tuomittavia. Tyttöjen ympärileikkauksen keskeisenä pyrkimyksenä on naisten seksuaalisuuden kontrollointi ja tukahduttaminen. Teoriassa tyttöjen ympärileikkauksia on Suomessa tarkasteltu rikoslain pahoinpitelytunnusmerkistön täyttävinä tekoina. Käytännössä pahoinpitelysyytteitä tyttöjen ympärileikkauksista ei kuitenkaan ole nostettu. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää erittäin kannatettavana kansallisen toimintasuunnitelman laatimista tyttöjen ympärileikkauksien ennaltaehkäisemiseksi ja jo ympärileikkattujen tyttöjen ja naisten tukemiseksi.

Poikien ja nuorten miesten parissa tehtävä tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatus

Poikien kiinnostus ihmisoikeuksien, syrjimättömyyden ja sukupuolten tasa-arvon edistämiseen on Suomessa selkeästi vähäisempää kuin tyttöillä. Vastaavasti syrjivät asenteet kuten seksismi, rasismi ja homofobia ovat yleisempiä poikien kuin tyttöjen keskuudessa. Poikien kasvatuksessa ei perinteisesti ole korostettu toisten huomioon ottamista ja empatiakyvyn harjoittelua siinä määrin kuin tyttöjen kasvatuksessa. Esimerkiksi nuorten parissa tehdyssä seksuaalista väkivaltaa ennalta ehkäisevässä työssä on havaittu, että osalla pojista on ylitsepääsemättömiä vaikeuksia eläytyä naisen asemaan ja kuvitella miltä esimerkiksi raiskauksen uhrista saattaa tuntua.

Sukupuolisensitiivisellä kasvatuksella voidaan edistää poikien ja tyttöjen kasvamista ahtaista ja kaavamaisista sukupuolirooleista täysipainoisempaan ja omannäköiseen aikuisuuteen. Tällaisella kasvatuksella voidaan myös tukea empatiakyvyn kehitystä, erilaisuuden kunnioitusta sekä väkivallattomien ongelmanratkaisukeinojen oppimista. Sukupuolisensitiivinen kasvatus tarjoaa myös keinoja syrjäytymisen ennaltaehkäisemiseen, sillä siinä tuetaan terveen itsetunnon kehittymistä sekä kykyä vastustaa ulkoapäin asetettujen roolivaatimusten painetta.

Selonteossa mainitaan kansalaisjärjestöjen korostunut rooli koulujen perus- ja ihmisoikeuskasvatuksessa. 2000-luvulla on toteutettu laaja-alaisina järjestöyhteistöinä opetusmateriaalia sukupuolisensitiivistä tasa-arvo- ja ihmisoikeuskasvatusta varten. Esimerkiksi opetusmateriaalit Friidu – tyttöjen ja naisten ihmisoikeudet sekä Fredi – pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet toteutettiin ulkoministeriön tiedotustuella. Vähäisten taloudellisten resurssien vuoksi hankkeet käytännössä kuitenkin toteutettiin pitkälti kansalaisjärjestöjen ja alan muiden asiantuntijoiden talkootyönä. Hankkeiden jälkeinen opetusmateriaaleista tiedottaminen ja niiden materiaalien jakelun järjestäminen ovat kansalaisjärjestöille raskas ja kallis tehtävä. Lisäksi kattavan koulutusverkoston luominen saattaa ilman erillisrahoitusta osoittautua erittäin haastavaksi. Vaarana on, että laadukkaita materiaaleja ei saada nykyisillä taloudellisilla resursseilla tehokkaaseen loppukäyttöön lasten ja nuorten parissa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että valtion on otettava nykyistä suurempi vastuu sukupuolisensitiivisen ja ihmisoikeuksia korostavan kasvatuksen järjestämisestä ja koordinoinnista. Tehokas tasa-arvo- ja ihmisoikeustyö vaatii pitkää sitoutumista, johdonmukaisuutta ja kaukokatseisuutta. Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa on kirjaus, ”*Tasa-arvotietoisuutta lisätään peruskouluissa ja opettajankoulutukseen ja lastentarhanopettajien koulutukseen sisällytetään sukupuolietoisuudesta opetusta*”. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää kirjausta erittäin tärkeänä, mutta toteaa samalla, että sukupuolisensitiiviseen kasvatukseen edistämiseen tulee sitoutua pitkällä aikavälillä, ja siten turvata työn jatkuminen myös nykyisen hallituskauden jälkeen. Sukupuolikysymysten ja sensitiivisyysopetuksen tuleekin sisällyttää erottamattomaksi ja olennaiseksi osaksi kaikkeen opettajankoulutukseen. Lisäksi tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa sukupuolisensitiivisen kasvatuksen tärkeyttä jo varhaiskasvatuksessa.

Muu ihmisoikeus- ja tasa-arvokoulutus

Selonteossa todetaan hallituksen tukevan ihmisoikeustutkimusta Suomessa ajankohtaisen tiedon ja politiikkasuositusten kokoamiseksi. Sukupuolinäkökulman valtavirtaistaminen edellyttää ajantasaista tilasto- ja tutkimustietoa. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että kuluvalle hallituskaudella

Tampereelle yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston yhteyteen perustettavan tasa-arvon tietopalvelun toiminnan jatkuvuus ja riittävät resurssit turvataan myös jatkossa.

Oikeusministeriössä on aloitettu vuosittain tehtävä selvitys hallituksen esitysten sukupuolivaikutusten arvioinnin raportoinneista. Raportointien seuranta on aloitettu HE 1/2008 vp -asiakirjasta ja ensimmäinen selvitys julkaistaan 2009 alkuvuodesta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että oikeusministeriön tulee huolehtia raportin tehokkaasta tiedotuksesta valtionhallinnon sisällä kuten myös julkisuudessa.

Sukupuolisensitiivinen koulutus tulee ulottaa sekä sosiaalityön perus- että täydennyskoulutukseen. Esimerkiksi isyys ja huoltajuus erotilanteissa on ollut yksi keskeisistä miesten kokemista tasa-arvo-ongelmista. Sosiaalityössä tulisikin tehostaa ohjaus- ja neuvontavelvoitetta myös isyyden näkökulmasta. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ehdottaa, että tietoinen sukupuolinäkökulma tulee sisällyttää sosiaalityön ammatillisten käytänteiden, työmenetelmien ja palvelurakenteiden kehittämistyöhön. Sukupuolisensitiivinen näkökulma tulee sisällyttää sosiaalityön peruskoulutukseen, työyhteisöissä tapahtuvaan ohjaukseen ja täydennyskoulutukseen.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa myös organisaation ja työyhteisöjen sisäisen tasa-arvon edistämiseen tähtäävien koulutusten tärkeyttä. Tällöin työyhteisössä voidaan tehokkaammin puuttua esimerkiksi sukupuoliseen ja seksuaaliseen häirintään. Häirintä loukkaa sen kohteeksi joutuneen ihmisarvoista kohtelua työpaikalla.

Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen

Määräaikaiset työsuhteet ovat Suomessa yleisiä. Euroopan maista ainoastaan Espanjassa naiset työskentelevät määräaikaisissa työsuhteissa selvästi useammin kuin Suomessa. Määräaikaiset työsuhteet kohdistuvat erityisesti synnytysikäisiin ja koulutettuihin 25 – 45-vuotiaisiin naisiin. Määräaikaiset työsuhteet ovat tyypillisimpiä sosiaali-, terveys- ja opetusalailla. Valtaosa määräaikaisista on määräaikaisessa työsuhteessa koska ei ole löytänyt vakinaista työtä.

YK:n TSS-sopimusta valvova komitea on todennut, että määräaikaisten työsopimusten laajamittainen käyttö voi tosiasiallisesti rajoittaa työhön liittyviä yksilön oikeuksia. Määräaikaiset työsuhteet kohdistuvat erityisesti nuoriin naisiin. Hoivavastuun sukupuolittuneen jakautumisen vuoksi nuoret naistyöntekijät saattavat näyttäytyä työnantajalle potentiaalisina monivuotiselle hoitovapaalle jäävinä työntekijöinä, eikä heidän työsuhdettaan uskalleta tästä syystä vakinaistaa. Tutkimuksissa epätasaisella vanhempain- ja hoitovapaiden jakautumisella naisten ja miesten välillä on havaittu olevan negatiivinen vaikutus myös naisten palkka- ja urakehitykseen.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että muodollisesti samojen oikeuksien toteutuminen työmarkkinoilla ei riitä. On tavoiteltava tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamista työmarkkinoilla. Naiset pitävät edelleen valtaosan perhevapaista, joten vapaiden kustannukset kasaantuvat naisten työnantajille. Perhevapaista aiheutuvat kustannukset tulisikin jakaa oikeudenmukaisesti. Tällöin työnantajille vanhemmuudesta aiheutuvat kustannukset jaettaisiin tasan naisten ja miesten työnantajien kesken.

Vanhempainvapaajärjestelmä tulee uudistaa ja selkeyttää. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta on esittänyt Stakesissa kehitettyä ns. laajennettua Islannin mallia, jossa vanhempainvapaasta 6 kuukautta olisi korvamerkitty äidille, 6 kuukautta isälle ja 6 kuukautta vanhemmat voisivat sopimuksensa mukaan jakaa

keskenään. Kokemus isien perhevapaiden pidosta Suomessa ja muissa pohjoismaissa viittaa siihen, että isät käyttävät yleisimmin niitä vapaita, jotka on nimenomaan nimetty isille. Lisäksi isät käyttävät vapaita silloin, jos perhe (lapsi) ne muuten menettäisi. Uudistus siis kannustaisi isiä käyttämään nykytilannetta selvästi pidempää 6 kuukauden vapaajaksoa. Isän puolen vuoden itsenäinen hoitojakso toimisi vankkana perustana isän ja lapsen suhteen rakentumiselle. Tällä saattaisi olla positiivisia vaikutuksia myös erojen ennaltaehkäisyn kannalta ja se todennäköisesti parantaisi myös isien asemaa huoltajuskiiostoissa.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa, että ikääntyneiden kotihoidon painottaminen ja omaisten tarjoaman avun ja hoivan edellytysten parantaminen saattaisi käytännössä tarkoittaa lisärasitetta erityisesti naisten työn ja perhe-elämän yhteensovittamiselle. Tämänsuuntaisten hankkeiden sukupuolivaikutukset tulee selvittää ennen poliittisten päätösten tekoa. Lisäksi yleisemmin ikääntyneiden käyttämät ja tarvitsemat sosiaali- ja terveyspalvelut tulisi selvittää sukupuolen mukaan.

Naisiin kohdistuva väkivalta

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää ensiarvoisen tärkeänä, että Suomen selkeästi alimitoitettu turvakotiverkosto laajennetaan vastaamaan Euroopan unionin suosituksia. Myös maksuton ympärivuorokautinen puhelinpäivystys on toteutettava pikimmiten.

Selonteossa mainitaan, että tuomareille järjestetyillä kursseilla on pyritty oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä uhkaavien tekijöiden havaitsemiseen ja niihin reagointiin. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa tuomareille ja syyttäjille annettavan koulutuksen tärkeyttä lähisuhteissa tapahtuneen sukupuolittuneen väkivallan erityispiirteiden tunnistamiseksi ja siihen liittyvän tekijän uhriinsa kohdistaman vallankäytön havaitsemiseksi. Myös muiden ammattikuntien kuten lääkärin ja terveydenhoitohenkilökunnan valmiuksia väkivallan puheeksi ottamiseksi potilaan kanssa on järjestelmällisesti lisättävä.

Maahanmuuttajanaisten kohtaamasta väkivallasta ei ole kattavaa tutkimustietoa. Poliisitilastojen mukaan maahanmuuttajanaiset raportoivat väkivallasta kaksi kertaa valtaväestön naisia useammin. Turvakoteihin maahanmuuttajanaiset hakeutuvat yhdeksän kertaa useammin kuin valtaväestöön kuuluvat naiset. Maahanmuuttajanaiset saattavat tarvita myös erityispalveluita saadakseen apua väkivallan uhriina. Esteinä avun saamiselle saattaa olla esimerkiksi maahanmuuttajanaisen kielitaidottomuus. Puutteelliset tiedot saatavilla olevasta palvelujärjestelmästä sekä Suomen lainsäädännön takaamista oikeuksista, velvollisuuksista ja mahdollisuuksista, ovat yleisiä esteitä avun saannille. Maahanmuuttajanaisiin kohdistuvan väkivallan erityispiirteiden tunnistamista ja uhrien auttamista tulee kehittää systemaattisesti. Viranomaisten tulee osata aktiivisesti tunnistaa esimerkiksi kunniaväkivalta ja tyttöjen sukuelinten silpominen naisiin kohdistuvaksi väkivallaksi.

Naisiin kohdistuvasta väkivallasta puhutaan yleensä vain miehen ja naisen välisenä. Naisen, joka on tullut pahoinpidellyksi samaa sukupuolta olevan puolisonsa toimesta, saattaa olla erityisen vaikeaa löytää tukea. Lisäksi homo- ja transfobisia rikoksia ei dokumentoida erikseen eikä niihin puuttumiseksi ole viranomaisten erityisosaamista. Tämä heikentää seksuaalivähemmistöihin kuuluvien naisten rohkeutta tuoda kokemansa väkivalta viranomaisten tietoon, koska viranomaisten ei uskota ottavan sitä vakavasti.

Sukupuolittunut väkivalta ja lainsäädäntö

Vaikka rikoslain 6 luku mahdollistaisi normaalia ankaramman rangaistuksen määräämisen tapauksissa, joissa pahoinpitely kohdistuu heikossa asemassa olevaan tai muuten huonosti puolustautumaan kykenevään henkilöön, ei säännöstä käytännössä kuitenkaan sovelleta parisuhteissa tapahtuviin pahoinpitelyihin. Pikemminkin käytännössä puolison pahoinpitelystä on päässyt lievemmällä sanktioilla kuin ventovieraaseen kohdistuneesta teosta. Lisäksi parisuhteessa tapahtunutta väkivaltaa on soviteltu, mikä on omiaan heikentämään uhrin asemaa. Sovittelu saattaa myös lisätä väkivallan uhrin riskiä joutua uudelleen puolisonsa väkivallan uhriksi.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että lähisuhteissa tapahtuneiden väkivallantekojen luonne tulee ottaa nykyistä paremmin huomioon rikoslainsäädännössä ja sen soveltamisessa. Jotta lähisuhteissa tapahtuville väkivallanteoille tyypillinen toistuvuus, vallan väärinkäyttö ja kontrollointi voitaisiin ottaa huomioon rangaistuksen mittaamisessa paremmin huomioon, tulee neuvottelukunnan mukaan säätää lähisuhdevainoamista koskeva säännös. Tässä yhteydessä tulee ottaa huomioon väkivallan toistuvuus ja moninaiset muodot, sillä pitkään jatkuneessa lähisuhdeväkivallassa teot saattavat olla hyvinkin erilaisia. Yksittäiset teot eivät ehkä ole törkeitä, siksi termi ”kokonaisuutena alistava” olisi otettava huomioon rikosnimikkeissä.

Ihmiskauppa ja prostituutio

Ihmiskauppaan liittyy vakavia ihmisoikeusongelmia. Kuten selonteossa on mainittu, Suomessa ihmiskauppa liittyy keskeiseltä osin prostituutioon ja paritukseen. Ongelmana mitä ilmeisemmin Suomessa kuitenkin on, että ihmiskauppatapauksia ei tunnisteta tehokkaasti viranomaisten resurssien ja koulutuksen vähyyden vuoksi. Toisaalta mahdollisista ihmiskaupparikoksista on saatettu antaa tuomioita pelkkinä paritusrikoksina.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että osittainen seksin oston kriminalisointi on tahallisuusvaatimuksineen vaikeasti valvottava. Osittaisella seksin oston kriminalisoinnilla ei myöskään ilmeisesti pystytä riittävän tehokkaasti puuttumaan prostituutiota ja ihmiskauppaa ylläpitävän kysynnän vähenemiseen. Neuvottelukunnan mukaan seksin oston täyskriminalisointia tulisikin vakavasti harkita lain soveltamiskäytännöstä lakivaliokunnalle annettavan selvityksen yhteydessä loppuvuodesta 2009.

YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevän komitean Suomea koskevissa loppupäätelmissä vuodelta 2008 todetaan, ”Sopimusvaltiota kannustetaan laatimaan edelleen strategioita ja ohjelmia, joilla ehkäistään naisia ryhtymästä prostituoiduiksi, sekä luomaan kuntoutus- ja tukiohjelmia niitä naisia ja tyttöjä varten, jotka haluavat lopettaa prostituoituina toimimisen, mukaan lukien tieto vaihtoehtoisista toimeentulokeinoista ja niitä koskeva tuki.”

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa, että Suomessa tehtävää exit prostituutio -työtä tulee kehittää järjestelmällisesti ja pitkäjänteisesti. Exit prostituutio -työllä voidaan tarjota tukea, vaihtoehtoja ja voimaannuttamista prostituutiosta pois haluaville naisille ja miehille.

Lapsi väkivallan ja seksuaalisen hyväksikäytön kohteena

Tasa-arvoasiain neuvottelukunnan kaudella 2003-2007 toteuttaman Kenen asia? nuoret ja seksuaalinen väkivalta -yhteistyöhankkeen yhteydessä kävi ilmi useita tapauksia, joissa yläkouluikäiset tytöt ja heitä selkeästi vanhemmat (jopa yli 30-vuotiaat) miehet olivat rikoslain vastaisessa ”seurustelusuhhteessa”.

Tällaista lapsen seksuaaliseksi hyväksikäytöksi todennäköisesti luokiteltavaa suhdetta ei kuitenkaan läheskään aina pidetty tytön vanhempien tai opettajien mielestä lasta vahingoittavana. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaakin, että myös jo lähellä rikoslain suojaikärajaa olevat lapset tarvitsevat suojelua aikuisten heihin kohdistamilta seksuaalisilta teoilta. Tällaiset tapaukset tulisi myös ottaa huomioon lastensuojelulaissa edellytetyssä kuntien velvollisuudessa järjestää kiireellisesti lasten tarvitsemat seksuaalisen hyväksikäytön selvittämiseen liittyvät palvelut.

Sukupuoli ja harrastustoiminta

Selonteossa todetaan hallituksen pitävän tärkeänä, että jokaiselle peruskouluikäiselle olisi tarjolla innostava ja kehittävä harrastus. Sukupuolten tasa-arvo ei kuitenkaan toteudu esimerkiksi kuntien tukemissa liikuntapalveluissa. Naisten ja tyttöjen liikuntaan käytetään Suomessa selvästi vähemmän rahaa kuin miesten ja poikien liikuntaan. Poikien suosituimmista liikuntaharrastusmuodoista esimerkiksi jääkiekkoa tuetaan taloudellisesti rakentamalla kunnallisia jäähalleja. Tutkimusten mukaan naiset kuitenkin harrastavat liikuntaa miehiä enemmän. Kunnat käyttävät liikuntaan varatuista rahoista naisliikuntaan vain 40 prosenttia. Koska kysymys on palveluiden jakamisesta kansalaisille tai kuntalaisille, olisi kilpailu- ja pelitoiminnan lisäksi myös harrastustoimintaa ja liikuntakasvatustyötä arvostettava jakoperusteena.

Naisten alhainen edustus useiden alojen johtotehtävissä

Kunnallisvaaleissa vuonna 2008 naisten osuus ehdolle asetetuista nousi ensimmäisen kerran yli 40 prosentin (40,4 %). Nousu näkyi myös naisten osuudessa valituiksi tulleissa (37 %).

Vuonna 2008 valtakunnallisesti ja alueellisesti merkittävien sanomalehtien (33 kpl) vastaavista päätoimittajista 97 % oli miehiä ja vastaavasti vain 3 % naisia.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää epäkohtana myös sitä, ettei maahanmuuttaja- ja vähemmistönaisten osallistumisesta poliittiseen ja julkiseen toimintaan ja tiedemaailman toimintaan ole tilastotietoja. Lisäksi saamelaisnaisten poliittinen edustus on riittämätön sekä heidän yhteisöissään että valtakunnan tasolla ja saamelaispolitiikasta puuttuu sukupuolinäkökulma.

Naiset kouluttautuvat tutkijoiksi Suomessa lähes yhtä usein kuin miehet. Erityisesti nuoremmassa tutkijakohorteissa naisten osuus on kasvanut, mutta heidän uralla etenemisensä erityisesti tohtorintutkinnon jälkeen on tutkitusti vaikeampaa. Naisten osuus väitelleistä on myös jatkuvasti kasvanut. Vuonna 2007 puolet kaikista tohtorintutkinnon suorittaneista oli naisia. Naisten eteneminen professorikuntaan eli neljännelle uraportaalille on kuitenkin erityisen hidasta. Vuonna 2007 professorikunnasta 23.5% oli naisia, mikä oli samaa tasoa kuin naisten osuus väittelijöistä 80-luvun alkuvuosina. Vuonna 2007 luonnontieteiden professoreista oli naisia vain 14 %, eli osuus oli samalla tasolla kuin naisten osuus luonnontieteessä väittelijöistä kolmekymmentä vuotta sitten. Vuonna 2007 lääketieteen professoreista oli naisia 18 % eli osuus oli samalla tasolla kuin naisten osuus lääketieteessä ja kirurgiassa väitelleistä kolmekymmentä vuotta sitten. Osaltaan naisten aliedustusta selittää se, että kutsumenettelyn yleistymisen professuureissa 1990-luvulla on osoittautunut selvästi edullisemmaksi miehille kuin naisille.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta ehdottaa, että yhtenä konkreettisena toimena naisten tutkijanuran tukemiseksi opetusministeriön rahoittaman valtakunnallisen mentoriohjelman perustamista tutkijanaisille osana urasuunnittelun kehittämistä.

Sananvapaus ja julkisen tilan pornografisoituminen

Lapsilla on oikeus tulla suojelluksi ärsykkeiltä, jotka eivät kuulu heidän ikäänsä tai kehitystasoonsa.

Myös aikuisilla tulisi olla oikeus olla kohtaamatta julkisessa tilassa pornografisoitunutta materiaalia. Mainonnalla luodaan mielikuvia onnesta sekä tavoiteltavasta naisen ja miehen roolista. Erityisesti mainosten naiskuvaukset ovat usein yksipuolisia toistaen stereotyyppistä laihtumisen, nuoruuden ja ideaalin kauneuden yhtälöä. Julkisen tilan pornografisoitumisen myötä mainonta on saanut yhä räikeämpiä sukupuolten tasa-arvon vastaisia piirteitä. Yleinen asenneilmapiiri on myös muuttunut kaupalliselle seksille myönteisemmäksi. Tällaisten mainosten pornoistunut naiskuva on omiaan vahingoittamaan erityisesti tyttöjen ja nuorten naisten itsetuntoa sekä vääristää niin tyttöjen kuin poikienkin käsitystä naisen asemasta ja roolista yhteiskunnassa.

Terveys

Väestöryhmien välisten terveyserojen kaventaminen on Suomen Terveys 2015 –kansanterveys-ohjelman keskeinen tavoite. Sosioekonomiset erot ovat yhteydessä muihin eroihin, joista ehkä tärkein on sukupuolten välinen ero. Tämän vuoksi terveyserojen kaventamistyössä on vahvistettava sukupuolinäkökulmaa.

Naiset ja miehet tarvitsevat osin erilaisia sosiaali- ja terveyspalveluita. Miehet käyttävät huomattavasti naisia vähemmän terveyspalveluita. Miesten syrjäytyminen terveyspalveluiden marginaaliin vaikuttaa miesten itsensä lisäksi myös heidän läheistensä ja koko yhteiskunnan hyvinvointiin. Ennaltaehkäisevänä terveydenhoitona tulisi vahvistaa nuorten terveystietoa sekä kehittää keinoja poikien hoitoon hakeutumisen kynnyksen madaltamiseksi.

Päihdehoidon mallit ovat valtaosin alkuaan miesten lähtökohdista kehitettyjä ja hoitokäytännöt toimivat yhä pääosin miesten ehdoilla. Vaikka alkoholin kulutus ja suurkulutus on selvästi yleisempää miehillä ja vaikka miehet kokevat suurimman osan alkoholihaitoista, miehet ovat jääneet ehkäisevän työn sokeaksi pisteeksi. Äärimmäisen harva ehkäisevän työn hanke kohdistuu poikiin, nuoriin miehiin tai keski-ikäisiin miehiin.

Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten pakkohoito

Raskaana olevien päihdeongelmaisten naisten pakkohoito olisi toteutuessaan ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmallista monestakin syystä. Sikiö ei ole oikeussubjekti, ja siten sillä ei lähtökohtaisesti voi olla oikeuksia eikä velvollisuuksia. Pakkohoito olisi naisen ihmisoikeuksien kannalta erittäin äärimmäinen keino, eikä käytännössä aina vapaaehtoistakaan hoitoa raskaana oleville päihdeongelmaisille naisille ole nykyisillä resursseilla mahdollista tarjota. Lisäksi olisi selvitettävä, ettei tällainen pakkohoito vaarantaisi naisen oikeutta saada abortti.

Asevelvollisuus

Kuten selonteossa todetaan, on ihmisoikeuksien yleismaailmallisuus asetettu kyseenalaiseksi kansainvälisesti viime vuosina turvallisuustarpeisiin tai kulttuurieroihin vedoten.

Universaalisuusperiaatteen mukaisesti valtio on kuitenkin velvollinen edistämään ja suojelemaan kaikkia ihmisoikeuksia ja perusvapauksia riippumatta siitä, miten sen poliittinen, taloudellinen tai sivistyksellinen järjestelmä on rakentunut.

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta toteaa asevelvollisuuden olevan varsin ongelmallinen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Vaikka maanpuolustus kuuluu perustuslain mukaan koko kansalle, ilmenee se rauhan aikana miehiin heidän sukupuolensa perusteella kohdistuvana asevelvollisuutena. Tästä velvollisuudesta kieltäytyminen johtaa käytännössä puolen vuoden vankeustuomioon.

Asevelvollisuuden suorittaminen on usein vaikeasti yhteen sovitettavissa miehelle vanhemmuudesta ja työelämästä koituvien velvollisuuksien kanssa. Lisäksi varusmiespalvelus viivästyttää usein miesten opintojen aloittamista, niissä etenemistä tai valmistumista. Toisaalta asevelvollisuuden suorittamisesta voi oppilaitosten pääsykokeissa saada lähtöpisteitä sekä opiskelijana korvattua opintosuorituksia. Koska käytännössä lähinnä miehet suorittavat varusmiespalveluksen, asettaa tällainen ainakin joissakin ammattikorkeakouluissa käytettävä hyvitysjärjestelmä miehet ja naiset sukupuolen perusteella eri asemaan. Nykyiselle asevelvollisuudelle tulisikin aktiivisesti etsiä uusia sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta neutraaleja vaihtoehtoja.

Vapautensa menettäneiden asema

Suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä vankeusrangaistus on ankarin keino puuttua kansalaisen asemaan. Vankeinhoito on kuitenkin perinteisesti järjestetty miesvankeja ajatellen (naisvankien osuus kaikista vangeista 7 % vuonna 2008). Selonteossa sukupuoli on tältä osin myös häivytetty täysin. Vuonna 2007 voimaan tulleen uuden vankeuslain mukaan avovankiloiden vangit oli tarkoitus sijoittaa alueellisesti. Tällöin sekä mies- että naisvangit olisi sijoitettu samoihin miesvaltaisiin avovankiloihin. Naisvankien näkökulmasta tämä olisi tarkoittanut seksuaalisen häirinnän ja väkivallan uhan huomattavaa kasvua. Avovankiloiden alueellistamisen täytäntöönpano kuitenkin keskeytettiin ja naisvankien asemaa pohtimaan asetettiin työryhmä.

Työryhmän mietinnön mukaan naisvankiryhmän erityiset, miesvangeista poikkeavat kuntoutustarpeet sekä muutosmotivaation tukemisen tarve puoltavat naisvankien joidenkin toimintojen keskittämistä valtakunnallisesti. Keskittämällä taattaisiin kuntoutuksen vaikuttavuuden kannalta riittävät ryhmäkoot sekä estettäisiin naisvankien sosiaalinen eriytyminen. Keskitetyt naisvangeille suunnatut osastot ja kuntoutustoiminta parantaisivat myös naisvankien kanssa työskentelevien mahdollisuuksia vahvistaa ja kehittää osaamistaan. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta pitää tärkeänä, että naisvankityöryhmän mietinnön myötä myös naisvankien näkökulmat ja ihmisoikeudet tulevat vankeinhoidossa näkyväksi ja niiden huomioonottamisesta tulee keskeinen käytäntö jatkoa varten.

Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen kokemat ihmisoikeusloukkaukset

Transihmiset

Transsukupuoliset ihmiset eivät saa tasa-arvolaista nimenomaista syrjintäsuojaa. Tasa-arvo-valtuutettu on antamassaan ohjeistuksessa katsonut, että tasa-arvolakia tulee soveltaa transihmisten syrjintään laajemminkin eikä rajoittaa sitä vain sukupuolen korjausleikkauksen läpikäyneisiin henkilöihin. Tasa-arvoasiain neuvottelukunta katsoo, että sukupuolten välisen tasa-arvon kannalta on välttämätöntä, että transsukupuoliset ihmiset otetaan tasa-arvolaisissa nimenomaisesti huomioon.

Suomalaisessa yhteiskunnassa on vallalla selkeästi tunnistettavat miehen ja naisen kaksijaolle perustuvat sukupuoliroolit. Tämä ylläpitää stereotyyppisiä käsityksiä sukupuolesta ja jättää transihmiset marginaaliin. Transnaisten eli sukupuoltaan miehestä naiseksi korjanneiden asema on heikko erityisesti työmarkkinoilla, jossa he kohtaavat mm. syrjintää, häirintää ja väkivaltaa.

Transvestisuus

Transvestisuus on edelleen tautiluokiteltu Suomessa (WHO:n ICD-10 tautiluokitus, pääluokka: Muuta aikuisiän persoonallisuus- ja käytöshäiriöt, F64.1 Kaksoisroolinen vastakkaiseksi sukupuoleksi pukeutumisen halu). Samasta pääluokasta löytyvät myös mm. pedofilia, kleptomania ja pyromania. Toisin kuin edellä mainituissa tautiluokituksissa, transvestisuus ei ole tekijää tai hänen ympäristöään vahingoittava, vaan tautiluokituksessa on kysymys yhteiskunnan moraalisen paheksunnan osoituksesta. Esimerkiksi Tanskassa transvestisuus poistettiin tautiluokituksesta vuonna 1994.

Vaikka transvestiiteistä suuri enemmistö on miehiä, koskettaa tautiluokitus myös välittömästi ja välillisesti naisia. Transvestisuuden tautiluokitus on omiaan ylläpitämään sukupuolten välistä tiukkaa roolijakoa, joka perustuu käsitykseen mies- ja naissukupuolen vastakkaisuudesta ja toistensa poissulkevuudesta. Koska transvestisuus on huomattavasti yleisempää miehillä, pitää tautiluokitus yllä käsitystä siitä että miehen eläytyminen naisen rooliin on epäsopivaa ja paheksuttavaa. Transvestisuuden tautiluokitus on ongelmallinen erityisesti transvestiittimiesten ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta.

Vammaisten naisten asema

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että laadittava vammaispoliittisen ohjelman sukupuolivaikutukset tulee arvioida ja arviointi on aiheellista toteuttaa samanaikaisesti valmistelun yhteydessä.

Yleinen käsitys vammaisista ihmisistä on edelleen stereotyyppinen ja homogeeninen. Heidät nähdään samanlaisina ilman yksilöiden tai esimerkiksi sukupuolten välisiä eroja. Vammaisen nainen mielletään yleisesti ensisijaisesti vammaiseksi, ja sitten vasta naiseksi. Tutkimusten mukaan ihmiset määrittelevät liikuntavammaisten elämää kyvyttömyyden kautta, eivätkä he osaa kuvitella liikuntavammaista ihmistä osaksi omaa lähipiiriä.

Vammaisten naisten asemasta ja ihmisoikeuksien toteutumisesta Suomessa on hyvin vähän tietoa. Tieto koostuu yksittäisistä suppeahkoista tutkimuksista. Vammaisten naisten elinolojen parantaminen ja syrjinnänvastainen työ kuitenkin edellyttävät faktatietoa heidän nykyisestä tilanteestaan. Tällä hetkellä ei

ole saatavissa edes perustilastoja vammaisten naisten elinolosuhteista, kuten kouluttautumisesta tai työllistymisestä. Myös päättävien tahojen tulee olla tietoisia vammaisten naisten elinoloista ja mahdollisuudesta elää tavanomaista elämää. Vammaiset naiset ovat oman elämänsä asiantuntijoita, joten heitä on kuultava heitä koskevassa päätöksenteossa.

Vammaiset naiset joutuvat usein moniperusteisen syrjinnän kohteeksi. Syrjintä ilmenee esimerkiksi vammaisten naisten asemassa työmarkkinoilla sekä asenteissa vammaisten naisten äitiyttä kohtaan. Vammaisen nainen ohitetaan itsenäisenä, aktiivisena toimijana, jolloin hän ei pysty toteuttamaan itseään täysivaltaisena yhteiskunnan jäsenenä. Myös henkinen, fyysinen, seksuaalinen ja taloudellinen hyväksikäyttö ovat vammaisten naisten todellisia arjen ongelmia.

Romanipoliittinen ohjelma

Tasa-arvoasiain neuvottelukunta korostaa, että laadittavan romanipoliittisen ohjelman sukupuolivaikutukset tulee arvioida ja arviointi on aiheellista toteuttaa samanaikaisesti valmistelun yhteydessä.

Heidi Hautala
puheenjohtaja

Hannele Varsa
pääsihteeri